

RAMOWY PROGRAM SZKOLENIA

Tytuł programu

Ramowy program szkolenia w zakresie wspomagania szkół w wychowaniu uczniów i kształtowaniu u nich postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej

Kompetencja kluczowa i etap edukacyjny

Kompetencje społeczne i obywatelskie, kompetencja inicjatywności i przedsiębiorczości, kompetencja świadomości i ekspresji kulturalnej – III etap edukacyjny

Opis kompetencji

Kształtowanie postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej uczniów ma szczególny wpływ na samorealizację i rozwój osobisty, aktywne obywatelstwo, integrację społeczną oraz zatrudnienie. Konieczność kształtowania tych postaw potwierdza Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez

całe życie¹. Kompetencje społeczne i obywatelskie, innowacyjności i przedsiębiorczości oraz świadomości i ekspresji kulturalnej obejmują wspomniane postawy i mogą znacząco **wpływać na jakość życia**.

Kompetencje społeczne i obywatelskie²

Kompetencje społeczne to kompetencje osobowe, interpersonalne i międzykulturowe. Obejmują one cały zakres zachowań przygotowujących do skutecznego i konstruktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym oraz do rozwiązywania konfliktów, szczególnie w społeczeństwach wewnętrznie zróżnicowanych.

Kompetencje obywatelskie przygotowują aktywnego i demokratycznego uczestnictwa w życiu obywatelskim w oparciu o znajomość pojęć i struktur społeczno-politycznych.

Wiedza

Kompetencje **społeczne** są związane z dobrem osobistym i społecznym, które wymaga świadomości sposobu, w jaki można – także za sprawą odpowiedniego stylu życia – zapewnić sobie **optymalny poziom zdrowia fizycznego i psychicznego**. Poziom ten rozumiany jest również jako zasób danej osoby i jej rodziny oraz bezpośredniego otoczenia społecznego. Dla powodzenia w kontaktach interpersonalnych i uczestnictwie społecznym niezbędne jest rozumienie **zasad postępowania i reguł zachowań**

¹ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2006/962/WE z dn. 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Dz.U. L 394 z 30.12.2006).

² Opisy poszczególnych kompetencji opracowano na podstawie: tamże.

ogólnie przyjętych w różnych społeczeństwach i środowiskach, np. w pracy. Równie istotna jest znajomość podstawowych pojęć **dotyczących osób, grup, organizacji zawodowych, społeczeństwa i kultury, równości płci i zapobiegania dyskryminacji**. Konieczne jest rozumienie **społeczno-ekonomicznych i wielokulturowych uwarunkowań** społeczeństw europejskich, a także wzajemnego **wpływu narodowej tożsamości kulturowej i tożsamości europejskiej**.

Kompetencje **obywatelskie** opierają się na znajomości pojęć takich jak: **demokracja, sprawiedliwość, równość, obywatelstwo i prawa obywatelskie**, sposobów ich sformułowania w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej i międzynarodowych deklaracjach oraz ich stosowania przez różne instytucje na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym, europejskim i międzynarodowym. Obejmują one **wiedzę na temat współczesnych wydarzeń oraz historii** – narodowej, europejskiej i światowej. Mają one również związek ze zwiększeniem świadomości celów, wartości i metod działania, jakimi kierują się ruchy społeczne i polityczne. Wymagana jest w tym wypadku znajomość **zasad integracji europejskiej oraz struktur UE** z ich głównymi celami i wartościami, jak też **świadomość zróżnicowania tożsamości kulturowych** w Europie.

Umiejętności

Podstawowe umiejętności w zakresie **kompetencji społecznych** obejmują:

- **konstruktywne porozumiewanie się** w różnych środowiskach;
- wykazywanie się **tolerancją**;
- wyrażanie i rozumienie **różnych punktów widzenia**;

- negocjowanie połączone ze zdolnością do tworzenia **klimatu zaufania**;
- okazywanie **empatii**.

Osoby z rozwiniętymi kompetencjami społecznymi powinny **radzić sobie ze stresem i frustracją**, umieć **wyrażać te emocje** w konstruktywny sposób, a także **rozróżniać sferę osobistą i zawodową**.

Podstawowe umiejętności w zakresie **kompetencji obywatelskich** obejmują:

- efektywne **zaangażowanie** wraz z innymi ludźmi w **działania publiczne**;
- **okazywanie solidarności** i zainteresowania rozwiązywaniem problemów stojących przed lokalnymi i szerszymi społecznościami;
- krytyczną i twórczą refleksję oraz konstruktywne uczestnictwo w **działaniach społeczności lokalnych i sąsiedzkich**, a także w procesach podejmowania decyzji na wszystkich poziomach: lokalnym, krajowym i europejskim, szczególnie w drodze głosowania.

Postawy

Kompetencje społeczne opierają się na **współpracy, asertywności i prawości**. Osoby, które kształtują w sobie te postawy, powinny interesować się rozwojem społeczno-gospodarczym, komunikacją międzykulturową, cenić różnorodność i **szanować innych ludzi** oraz być przygotowane na **pokonywanie uprzedzeń i osiągnięcie kompromisu**.

Pełne **poszanowanie praw człowieka**, w tym równości, jako podstawy demokracji, **uznanie i zrozumienie różnic** w systemach wartości różnych religii i grup etnicznych, stanowią fundamenty pozytywnej postawy obywatelskiej. Znajduje ona wyraz w okazywaniu **poczucia przynależności** do własnego otoczenia, kraju, Unii Europejskiej, Europy jako całości oraz do świata. Oznacza też chęć **uczestnictwa w demokratycznym podejmowaniu decyzji** na wszystkich poziomach. Obejmuje ponadto wykazywanie się poczuciem obowiązku oraz okazywanie zrozumienia i poszanowania wspólnych wartości – niezbędnych do zapewnienia integralności wspólnoty, takich jak **respektowanie demokratycznych zasad**. Konstruktywne uczestnictwo to również **działalność obywatelska**, wspieranie **różnorodności, spójności społecznej i zrównoważonego rozwoju** oraz gotowość **respektowania wartości i prywatności** innych osób.

Inicjatywność i przedsiębiorczość

Inicjatywność i przedsiębiorczość rozumiane są jako **umiejętność wcielania pomysłów w czyn**. Obejmują one **kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka**, a także zdolność do **planowania działań** i prowadzenia ich z zamiarem **osiągnięcia wytyczonych celów**. Stanowią indywidualne wsparcie dla osób nie tylko w ich codziennym życiu prywatnym i społecznym, ale także w ich miejscu pracy, pomagając im uzyskać świadomość jej kontekstu i wykorzystywać dane szanse. Są podstawą bardziej konkretnych umiejętności i wiedzy potrzebnych tym, którzy podejmują przedsięwzięcia o charakterze społecznym lub handlowym bądź w nich uczestniczą. Inicjatywność i przedsiębiorczość są związane ze **świadomością wartości etycznych** i powinny promować **dobre zarządzanie**.

Wiedza

Kompetencja inicjatywności i przedsiębiorczości wymaga **identyfikowania dostępnych możliwości** działań osobistych, zawodowych lub gospodarczych. Wiąże się również ze **znajomością zagadnień dotyczących pracy i życia ludzi**, takich jak ogólne rozumienie zasad funkcjonowania gospodarki bądź szanse i wyzwania stojące przed pracodawcami i organizacjami. Istotne jest w tym wypadku także uświadamianie sobie **zagadnień etycznych** odnoszących się do przedsiębiorstw oraz tego, w jaki sposób mogą one dokonać **pozytywnych zmian**, np. przez sprawiedliwy handel lub przedsięwzięcia społeczne.

Umiejętności

Do umiejętności związanych z omawianą kompetencją zalicza się **proaktywne zarządzanie projektami** (np. planowanie, organizowanie, zarządzanie, kierowanie i zlecanie zadań, analizowanie, komunikowanie, sporządzanie raportów i ocen, sprawozdawczość) umiejętność skutecznej **reprezentacji i negocjacji** oraz **pracy indywidualnej i zespołowej**. Niezbędna jest także zdolność do oceny i identyfikacji **własnych mocnych i słabych stron** oraz oceny **ryzyka i podejmowania go** w uzasadnionych wypadkach.

Postawy

Postawa przedsiębiorcza charakteryzuje się **inicjatywnością, aktywnością, niezależnością i innowacyjnością** zarówno w życiu osobistym i społecznym, jak i w pracy. Obejmuje również motywację i determinację w **realizacji celów** – osobistych oraz wspólnych na polu prywatnym i zawodowym.

Świadomość i ekspresja kulturalna

Kompetencja ta polega na docenianiu znaczenia **twórczego wyrażania idei, doświadczeń i uczuć** za pośrednictwem **różnych środków wyrazu**, w tym muzyki, literatury, sztuk wizualnych i teatralnych.

Wiedza

Świadomość i ekspresja kulturalna wymagają wiedzy na temat lokalnego, narodowego i europejskiego **dziedzictwa kulturowego** oraz jego miejsca w świecie. Kompetencja ta obejmuje podstawową znajomość najważniejszych dzieł kultury, w tym współczesnej kultury popularnej. Niezbędne jest w tym wypadku rozumienie **językowo-kulturowego zróżnicowania Europy** i innych regionów świata, a także konieczności jego zachowania. Istotną rolę odgrywa ponadto uzmysłowanie sobie znaczenia **czynników estetycznych** w życiu codziennym.

Umiejętności

Umiejętności związane z omawianą kompetencją obejmują **wrażliwość** i **przyjemność** płynącą z odbioru dzieł sztuki i widowisk oraz **wyrażanie siebie** za pomocą różnorodnych środków z wykorzystaniem wrodzonych zdolności. Istotne jest również to, by umieć odnosić własny punkt widzenia w zakresie twórczości i ekspresji do **opinii innych**, a także rozpoznawać i wykorzystywać **społeczne i ekonomiczne szanse** w działalności związanej z kulturą. Ekspresja kulturalna jest niezbędna do rozwijania **twórczych umiejętności**, które mogą być wykorzystywane w wielu sytuacjach zawodowych.

Postawy

Dogłębne zrozumienie własnej kultury oraz poczucie tożsamości są podstawą szacunku i otwartej postawy wobec różnych form ekspresji kulturalnej. Pozytywna postawa obejmuje również kreatywność oraz chęć pielęgnowania zdolności estetycznych przez ekspresję za pomocą środków artystycznych i udział w życiu kulturalnym.

Specyfika kształtowania postaw na III etapie edukacyjnym

Rozwój ucznia w późnej fazie dorastania a rozwój kompetencji³

Późna faza dorastania to okres włączania się młodej osoby w usankcjonowany społecznie **sposób myślenia**, działania i organizowania aktywności ukierunkowanej na **samodzielność**. Najważniejszym zadaniem rozwojowym młodego człowieka w tym czasie jest – podobnie jak we wczesnym okresie dorastania – **kształtowanie tożsamości**, której istota tkwi w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie: „**Kim jestem?**”. Jej celem jest osiągnięcie dojrzałości w **podejmowaniu ról i realizowaniu zadań rozwojowych** charakterystycznych dla osób dorosłych. Szczególnego znaczenia nabiera jakość **relacji z rówieśnikami**. To w okresie późnego dorastania pojawiają się pierwsze związki nacechowane **bliskością i intymnością**. Zachodzi też proces **stabilizowania psychiki, emocji i zachowania**. Nastolatki stają się bardziej dojrzałe, a więc bardziej odpowiedzialne, samodzielne, niezależne emocjonalnie od innych. Oczywiście, droga do stanu „pełnej dojrzałości” wciąż jest przed nimi.

Rozwój zasobów nastolatka ukierunkowany jest w tym okresie na zdobycie kompetencji **pracownika przyszłości**. Oznacza to człowieka gotowego do **(1)** realizacji idei uczenia się przez całe życie; **(2)** przyjmowania różnych ról pracowniczych w zespołach

³ Opracowano na podstawie: K. Piotrowski, J. Wojciechowska, B. Ziółkowska, *Rozwój nastolatka. Późna faza dorastania*, [w:] A.I. Brzezińska (red.), *Niezbędnik Dobrego Nauczyciela*, seria I, *Rozwój w okresie dzieciństwa i dorastania*, t. 6, Warszawa 2014 [online, dostęp dn. 19.06.2016]; E. Filipiak, M. Wiśniewska, *Opieka i wychowanie. Późna faza dorastania*, [w:] A.I. Brzezińska (red.), *Niezbędnik Dobrego Nauczyciela*, seria II, *Opieka i wychowanie w okresie dzieciństwa i dorastania*, t. 6, Warszawa 2014 [online, dostęp dn. 19.06.2016]; E. Filipiak, G. Siadak, *Edukacja szkolna i pozaszkolna. Późna faza dorastania*, [w:] A.I. Brzezińska (red.), *Niezbędnik Dobrego Nauczyciela*, seria III, *Edukacja w okresie dzieciństwa i dorastania*, t. 6, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014 [online, dostęp dn. 19.06.2016].

międzynarodowych (praca zespołowa, przedsiębiorczość); **(3)** usieciowienia aktywności; **(4)** działania pod presją czasu przy realizacji złożonych i nie zawsze jasno określonych zadań (kreatywność, innowacyjność). Osiągnięcie tego celu jest możliwe dzięki: efektywnemu zastosowaniu strategii samoorganizacji, planowania zadań w określonym czasie i miejscu oraz opanowanie umiejętności łączenia samorealizacji zawodowej z życiem prywatnym.

Na etapie późnej fazy dorastania **podstawowe zadania rozwojowe** związane z kształtowaniem kompetencji społecznych i obywatelskich, inicjatywności i przedsiębiorczości oraz świadomości i ekspresji kulturalnej to:

- zdobycie umiejętności **regulowania emocji** oraz rozwijanie zdolności do **budowania związków w grupie rówieśniczej** umożliwiającej budowanie efektywnych zespołów i lepsze funkcjonowanie w nich;
- **rozwój kompetencji komunikacyjnych** sprzyjający współpracy przy równoczesnej umiejętności **przedstawiania własnego zdania**. Pomaga w tym doskonalenie takich umiejętności, jak np. jasne wyrażanie swoich myśli, prezentacje publiczne, obrona własnego zdania, asertywna komunikacja, negocjowanie i aktywne słuchanie;
- podejmowanie **aktywności zespołowej** (społecznej, politycznej) i wchodzenie w relacje społeczne jako autonomiczny podmiot, co sprzyja doskonaleniu umiejętności pracy zespołowej i postaw obywatelskich przy równoczesnym budowaniu poczucia własnej wartości;
- gotowość do wyrażania **własnego zdania** (indywidualizm związany z kształtowaniem dojrzałego poczucia tożsamości) przy jednoczesnej zdolności do rozumienia perspektywy innych ludzi;

- kształtowanie **myślenia abstrakcyjnego** przez ograniczenie nastawienia „tu i teraz” i przyjęcie perspektywy przyszłościowej, stworzenie systemu realistycznych planów na przyszłość wraz z oczekiwanym sposobem ich realizacji; budowanie tożsamości osoby dorosłej przez rozpoznawanie siebie jako członka społeczności osób dorosłych. Czynniki te sprzyjają kształtowaniu postawy **przedsiębiorczej i innowacyjnej**;
- gotowość do **podejmowania ryzyka** połączona z umiejętnością ograniczania go przez racjonalną ocenę skuteczności planowanych działań;
- wzmacnianie **poczucia własnej skuteczności** rozumianego jako zbiór przekonań i oczekiwań dotyczących podejmowanych aktywności. Wiąże się ono z przekonaniem jednostki, że potrafi samodzielnie radzić sobie z różnego typu problemami. Im wyższe poczucie skuteczności, tym większa wytrwałość w dążeniu do celu, mniejszy lęk przed porażką i większe zadowolenie z życia;
- doskonalenie **umiejętności współpracy**, a w szczególności gotowości do formułowania własnego stanowiska, otwartości na przyjmowanie odmiennych punktów widzenia i realizowanie celów grupowych lub gotowość do osiągnięcia celów indywidualnych przez grupowe;
- kształtowanie **umiejętności korzystania z wiedzy** i zdolności innych osób, w tym uczniów;
- doskonalenie umiejętności **porozumiewania się z innymi ludźmi** – tworzenie atmosfery sprzyjającej aktywnemu słuchaniu, prezentowaniu i uzasadnianiu różnych stanowisk;

- kształtowanie **ukierunkowanego uczenia się** obejmującego planowanie aktywności, której celem jest opanowanie jakiejś treści lub umiejętności, opartej na na szacunku wobec dorosłych, kontroli własnych działań oraz przyjmowaniu informacji zwrotnych (kluczowe dla rozwoju kreatywności i innowacyjności);
- uświadamianie sobie znaczenia umiejętności **twórczego podejścia do sytuacji zadaniowej** i wykorzystania jej elementów do tworzenia niestereotypowych rozwiązań (kluczowe dla rozwoju kreatywności i innowacyjności);
- przygotowanie do **pracy w różnorodnych zespołach** (wielokulturowych, międzynarodowych) i realizowanie wspólnych projektów.

Postawy innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej w zapisach podstawy programowej dla III etapu edukacyjnego⁴

Wagę i rolę kształtowania postaw na III etapie edukacyjnym określają zapisy podstawy programowej kształcenia ogólnego. Zgodnie z jej założeniami kształcenie ogólne tworzy programowo spójną całość i stanowi fundament wykształcenia umożliwiający zdobycie

⁴ Zgodnie z reformą systemu edukacji zmieniającą sposób organizacji szkół III etap edukacyjny obejmuje dotychczasowy IV etap (szkołę branżową I i II stopnia oraz czteroletnie licea); dla szkoły branżowej I stopnia obowiązuje nowa podstawa programowa – Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2017 r. poz. 356); dla pozostałych typów szkół do 2019 r. obowiązuje dotychczasowa podstawa programowa – Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2012 r. poz. 977 z późn. zm.), i do tych przepisów odwołujemy się w niniejszym ramowym programie.

zróżnicowanych kwalifikacji zawodowych oraz ich późniejsze doskonalenie lub modyfikowanie. Tym samym otwiera ono proces kształcenia przez całe życie.

Z podstawy programowej wynika, że kształcenie ogólne na III etapie edukacyjnym ma na celu:

- „przyswojenie przez uczniów podstawowego zasobu wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyki dotyczących przede wszystkim tematów i zjawisk bliskich doświadczeniom uczniów;
- zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów;
- kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie.

[...]

W procesie kształcenia ogólnego szkoła tym etapie edukacyjnym kształtuje u uczniów postawy sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takie jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej. W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także poszanowania dla innych kultur i tradycji”⁵.

⁵ Tamże.

Szczegółowe wskazówki dotyczące kształtowania postaw na poszczególnych przedmiotach są zawarte w *Zalecanych warunkach i sposobach realizacji* podstawy programowej, które odnoszą się do każdego przedmiotu nauczanego na tym etapie edukacyjnym.

Wspieranie uczniów w kształtowaniu postaw na III etapie edukacyjnym

W związku z potrzebami rozwojowymi ucznia i wynikającymi z tego zadaniami do głównych **celów jego wychowania** w okresie wczesnego dojrzewania należy **wzmacnianie i rozwijanie** postaw innowacyjności, kreatywności oraz umiejętności pracy zespołowej przez:

- przyjmowanie przez nauczyciela **roli tutora**;
- **zindywidualizowaną organizację procesu uczenia się** – stymulowanie uczniów do samodzielnego ustalania własnych celów edukacyjnych (poszukiwanie kreatywnych rozwiązań dostosowanych do indywidualnych stylów poznawczych i uczenia się); stopniowe zwiększanie autonomii ucznia (od kontroli nauczyciela przez współpracę nauczyciel–uczeń aż do samodzielności ucznia);
- wspieranie ucznia w **identyfikacji swoich mocnych i słabych stron**, określeniu indywidualnego stylu uczenia się i inspirowanie go do budowania strategii zarządzania własnymi zasobami;
- **organizowanie sytuacji edukacyjnych** pozwalających uczniom na samorealizację, rozwijanie i poszerzanie zainteresowań;
- tworzenie **klimatu sprzyjającego nauce** oraz społecznego środowiska uczenia się;
- tworzenie **środowiska opartego na współpracy** oraz rezygnacja z rywalizacyjnych form i metod pracy;

- stosowanie **metod i strategii kształcenia** dostosowanych do specyfiki **późnej fazy dorastania** (dyskusje, projekty);
- kształtowanie **umiejętności organizacyjnych** w różnorodnych działaniach – związanych zarówno z uczeniem się (tworzenie uczniowskich kół naukowych, wzajemne uczenie się uczniów, „odwrócona klasa”), jak i działalnością społeczną.

Profil kompetencyjny ucznia na III etapie edukacyjnym⁶

Wiedza

Uczeń:

- wie, na czym polega **praca zespołowa** oraz wskazuje towarzyszące jej zjawiska (podejmowanie decyzji, konflikt, postawa asertywna);
- zna różne **formy współpracy** w grupie;
- wymienia **zasady regulujące pracę zespołową** i rozumie ich znaczenie;
- zna podstawowe zasady **komunikacji interpersonalnej**;

⁶ Oprac. na podstawie: E. Filipiak, M. Wiśniewska, dz. cyt. oraz Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dn. 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2012 r. poz. 977 z późn. zm.). Profil – w celu zachowania spójności z wcześniejszymi etapami kształcenia realizowanymi według nowej podstawy programowej – obejmuje też częściowo zapisy z Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. 2017 poz. 356)

- zna swoje **mocne i słabe strony** warunkujące udział w działaniach zespołowych;
- zna **czynniki wspierające lub ograniczające** pracę zespołową, a także rozwój kreatywności i innowacyjności;
- zna sposoby **radzenia sobie z trudnościami** podczas realizowania własnych pomysłów;
- rozumie i wyjaśnia **znaczenie pracy zespołowej, kreatywności i innowacyjności** w odniesieniu do siebie samego, jak i całego społeczeństwa, również przez przywołanie wybranych przez siebie przykładów;
- wyjaśnia, w jaki sposób **rozwijać kreatywność i innowacyjność** w wymiarze indywidualnym i grupowym.

Umiejętności

Uczeń:

- **współpracuje z innymi** – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich; uzgadnia wspólne poglądy, doprecyzowuje z innymi cele i sposoby działania; przyjmuje role w grupie, w tym rolę lidera, licząc się z konsekwencjami swojego uczestnictwa i postępowania w grupie; uzasadnia, że efektywna współpraca przynosi różne korzyści;
- **stosuje podstawowe zasady komunikacji interpersonalnej**; komunikuje swoje potrzeby, wyraża własne zdanie w wybranych sprawach publicznych i uzasadnia je, ustosunkowuje się do odmiennych poglądów; interpretuje informacje i wyjaśnia zależności przyczynowo-skutkowe między faktami, wyciąga wnioski, formułuje i przedstawia opinie związane z omawianymi zagadnieniami;

- stosuje poznane **sposoby rozwijania kreatywności i innowacyjności** w praktyce szkolnej i pozaszkolnej: **rozpoznaje problemy**, np. społeczne, przyrodnicze, najbliższego otoczenia i szuka ich rozwiązań; formułuje pytania dotyczące sytuacji zadaniowych i badawczych oraz realizuje eksperymenty językowe, przyrodnicze, matematyczne, informatyczne (od określenia problemu badawczego i warunków doświadczenia do analizy wyników i formułowania wniosków);
- aktywnie uczestniczy w **życiu lokalnym** (szkoły, dzielnicy, miejscowości);
- potrafi opracować (samodzielnie lub przy wsparciu innych osób) **strategię realizacji własnych pomysłów** i wdrożyć ją w działanie;
- **samodzielnie projektuje zadania i działania**, wykorzystując własną twórczość artystyczną, techniczną, konstrukcyjną i informatyczną;
- **pozyskuje i przetwarza informacje** z różnorodnych źródeł z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych;
- **próbuje radzić sobie z trudnościami** podczas realizacji własnych pomysłów i pracy zespołu; potrafi wykorzystać swoje mocne strony i ograniczać słabe w trakcie pracy zespołowej;
- **potrafi zidentyfikować i zredukować bariery** ograniczające pracę zespołową, kreatywność i innowacyjność;
- **stosuje poznane sposoby rozwijania kreatywności i innowacyjności** w praktyce szkolnej i pozaszkolnej;
- potrafi uczyć się **we współpracy**;
- **poddaje refleksji swoje zachowania** w odniesieniu do pracy zespołowej, kreatywności i innowacyjności; określa (przy wsparciu innych) cele rozwojowe w tym zakresie i planuje konkretne działania.

Postawy

Uczeń:

- rozpoznaje **intencje wypowiedzi** i potrafi zastosować właściwy przekaz dialogu w ramach pracy zespołowej; podejmuje próby poznania i zrozumienia **punktów widzenia innych osób**; okazuje **szacunek wobec innych**;
- **z satysfakcją współdziała z innymi** w ramach uzgadniania i realizacji wspólnych projektów; **angażuje innych** do wspólnych działań; **promuje postawy** pracy zespołowej, kreatywności i innowacyjności w swoim otoczeniu; jest gotowy do **poniesienia odpowiedzialności** w związku z realizacją własnych pomysłów;
- jest **otwarty na nowe wyzwania i problemy**; podejmuje próby realizacji (lub kontynuacji) własnych pomysłów pomimo napotkanych trudności;
- jest gotowy do podejmowania indywidualnie i zespołowo prób **ekspresji twórczych** w wybranych obszarach, np. plastycznych, technicznych, muzycznych, społecznych, językowych;
- jest gotowy do **rozwijania swoich zainteresowań i uzdolnień**; rozwija w sobie ciekawość przez zainteresowanie własnym regionem, Polską, Europą i światem.

Profil kompetencyjny nauczyciela⁷

Wiedza

Nauczyciel:

- wymienia **akty prawne**, w których określony jest obowiązek kształtowania postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej;
- zna **strategie, metody oraz formy nauczania i wychowania**, które prowadzą do kształtowania postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej
- **zna różnorodne strategie, metody i formy oceniania** służące kształtowaniu postaw innowacyjności, kreatywności, umiejętności pracy zespołowej i eliminowaniu rywalizacyjnych form oceniania (informacja zwrotna, samoocena, ocena koleżeńska);
- zna i **rozumie potrzeby rozwojowe** ucznia na III etapie edukacyjnym oraz metody i formy kształtowania postaw adekwatne do tego etapu.

⁷ Oprac. na podstawie: P. Brett, P. Mompoin-Gaillard, M.H. Salema (red.), *Edukacja obywatelska i edukacja na rzecz praw człowieka jako zadanie wszystkich obywateli. Opis kompetencji nauczycielskich i sposobów ich opisania*, Rada Europy, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2012.

Umiejętności

Nauczyciel:

- **kształtuje postawy** innowacyjności, kreatywności i umiejętność pracy zespołowej w szkole w ramach lekcji, zajęć pozalekcyjnych, zajęć poza murami szkoły – zarówno w pracy dydaktycznej, jak i wychowawczej;
- **dobiera strategie i metody nauczania**, które prowadzą do uzewnętrznienia postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej przez uczniów;
- **ustanawia we współpracy** ze wszystkim grupami (rodzice–uczniowie–nauczyciele) jasne **zasady zachowania** umożliwiające tworzenie atmosfery zaufania, otwartości i wzajemnego szacunku; sam konsekwentnie ich przestrzega;
- stosuje **różnorodne formy oceniania** (w tym informację zwrotną, samoocenę i ocenę koleżeńską) w celu określania i doceniania postępów ucznia oraz tworzenia kultury uczenia się;
- podejmuje **współpracę z różnymi osobami, instytucjami i organizacjami** w celu kształtowania postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej;
- korzysta z **różnorodnych źródeł informacji** w poszukiwaniu partnerów do współpracy przy działaniach służących kształtowaniu postaw uczniów.

Postawy

Nauczyciel:

20

Fundusze
Europejskie
Wiedza Edukacja RozwójUnia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

- **rozumie**, czym są, na czym polegają oraz w jakich działaniach i zachowaniach przejawiają się: innowacyjność, kreatywność i umiejętność pracy zespołowej;
- dostrzega **potrzebę kształtowania postaw** i ich wpływ na proces uczenia, powodzenie życiowe uczniów oraz rozwój gospodarczy i ekonomiczny;
- angażuje się w tworzenie w klasie i szkole **atmosfery zaufania, otwartości i wzajemnego szacunku**;
- jest **świadomy znaczenia stosowanych strategii, metod i form oceniania** przez nauczania w kształtowaniu kompetencji kluczowych;
- dokonuje **ewaluacji podejmowanych działań i stosowanych metod** służących kształtowaniu kompetencji innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej; stosuje różnorodne narzędzia ewaluacji i włącza w proces zbierania informacji uczniów, rodziców, innych nauczycieli, pracowników szkoły itp;
- dokonuje **krytycznej analizy zebranych informacji**; wprowadza zmiany w stosowanych przez siebie strategiach i metodach kształtowania postaw;
- planuje **swój rozwój** zawodowy w oparciu o prowadzoną ewaluację.

Adresaci szkolenia

Pracownicy placówek doskonalenia nauczycieli, poradni psychologiczno-pedagogicznych, bibliotek pedagogicznych, doradcy metodyczni oraz trenerzy oświaty

Cel ogólny

Przygotowanie do procesowego wspomagania szkół w obszarach związanych z kształtowaniem kompetencji kluczowych uczniów

Cele szczegółowe

Uczestnik szkolenia:

- charakteryzuje kompetencje kluczowe, rozumie ich rolę i znaczenie w procesie uczenia się przez całe życie oraz przygotowaniu uczniów do funkcjonowania w społeczeństwie i dorosłego życia;
- uzasadnia potrzebę rozwijania postaw innowacyjności, kreatywności i pracy zespołowej oraz wpływ procesu uczenia się/nauczania na ich kształtowanie na III etapie edukacyjnym;
- wskazuje metody służące kształtowaniu postaw innowacyjności, kreatywności i pracy zespołowej oraz warunki sprzyjające ich wykorzystaniu na III etapie edukacyjnym;
- zna założenia kompleksowego wspomagania szkół i zadania instytucji systemu wspomagania;
- prowadzi wspomaganie szkoły w zakresie kształtowania kompetencji kluczowych uczniów, wykorzystując wiedzę na temat metod i technik uczenia się/nauczania;
- organizuje pracę zespołową nauczycieli w celu kształtowania kompetencji kluczowych uczniów;
- określa swój potencjał zawodowy i planuje dalszy rozwój w roli osoby prowadzącej wspomaganie szkół.

Tematy modułów

Moduł I. Wspomaganie pracy szkoły – wprowadzenie do szkolenia.

Moduł II. Rozwój kompetencji kluczowych w procesie edukacji.

Moduł III. Proces uczenia się a rozwój kompetencji kluczowych.

Moduł IV. Kształtowanie postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej.

Moduł V. Kształtowanie umiejętności pracy zespołowej u uczniów na III etapie edukacyjnym.

Moduł VI. Kształtowanie postawy kreatywności u uczniów na III etapie edukacyjnym.

Moduł VII. Kształtowanie postawy innowacyjności u uczniów na III etapie edukacyjnym.

Moduł VIII. Wspomaganie pracy szkoły w kształtowaniu postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej u uczniów.

Moduł IX. Planowanie rozwoju zawodowego uczestników szkolenia w zakresie wspomagania szkół.

Forma realizacji

Szkolenie *blended learning*

Czas trwania zajęć

Część stacjonarna – około 70 godzin dydaktycznych, część e-learningowa – około 20 godzin

Liczebność grupy szkoleniowej

Około 20 osób

Treści szkolenia

Moduł I. Wspomaganie pracy szkoły – wprowadzenie do szkolenia

Cele operacyjne

Uczestnik szkolenia:

- analizuje założenia kompleksowego wspomagania szkół i zadania instytucji systemu oświaty odpowiedzialnych za wspieranie szkół;
- wskazuje główne zadania osób zaangażowanych w proces wspomagania szkoły: specjaliści ds. wspomagania, ekspertów, dyrektora szkoły, nauczycieli;
- planuje wykonanie zadania polegającego na organizacji i prowadzeniu wspomagania trzech szkół w zakresie kształtowania kompetencji kluczowych uczniów.

Szczegółowe treści

- Założenia kompleksowego wspomaganie szkół.
- Etapy procesu wspomaganie szkół: diagnoza pracy szkoły, planowanie i realizacja działań służących poprawie jakości pracy szkoły, ocena procesu i efektów wspomaganie.
- Zasady działania sieci współpracy i samokształcenia.
- Zadania placówek doskonalenia nauczycieli, poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz bibliotek pedagogicznych w zakresie wspomaganie szkół.
- Wymagania państwa wobec szkół i placówek oświatowych jako kierunek doskonalenia pracy szkoły w zakresie kształtowania kompetencji kluczowych uczniów.
- Znaczenie ewaluacji pracy szkoły (zewnętrznej i wewnętrznej) w diagnozie pracy szkoły.
- Zadania osób zaangażowanych w proces wspomaganie: specjaliści ds. wspomaganie, eksperta, dyrektora szkoły, nauczycieli oraz innych pracowników szkoły.
- Charakterystyka zadania dla uczestników szkolenia polegającego na wspomaganie trzech szkół w zakresie kształtowania kompetencji kluczowych uczniów.

Zasoby edukacyjne

- Hajdukiewicz M., Wysocka J. (red.), *Nauczyciel w szkole uczącej się. Informacje o nowym systemie wspomagania*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2015 [online, dostęp dn. 02.05.2017].
- Ustawa z dn. 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. z 2016 r., poz. 59).
- Ustawa z dn. 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę Prawo oświatowe (Dz.U. z 2016 r. poz. 60).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz.U. z 2013 r. poz. 199).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz.U. z 2015 r. poz. 1270).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych (Dz.U. z 2013 r. poz. 369).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 29 września 2016 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli (Dz.U. z 2016 r. poz. 1591).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 6 sierpnia 2015 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek (Dz.U. z 2015 r. poz. 1214).
- Ustawa z dn. 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2016 r. poz. 198) oraz przepisy wykonawcze do wymienionych ustaw.

- Ustawa z dn. 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2014 r. poz. 191).
- Ustawa z dn. 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2015 r. poz. 2156 oraz z 2016 r. poz. 35, 64, 195, 668 i 1010).

Więcej informacji dotyczących wspomagania szkół na stronie Ośrodka Rozwoju Edukacji.

Zalecane metody i techniki pracy

Metody podające: prezentacja, wykład, film.

Metody warsztatowe: analiza studium przypadku, metaplan, *World Café*, JIGSAW.

Moduł II. Rozwój kompetencji kluczowych w procesie edukacji

Cele operacyjne

Uczestnik szkolenia:

- definiuje pojęcie kompetencji;
- charakteryzuje kompetencje kluczowe zgodnie z Zaleceniami Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie;
- wykazuje znaczenie kompetencji kluczowych dla przygotowania dzieci i młodzieży do dorosłego życia i funkcjonowania na rynku pracy;

- analizuje zapisy prawa oświatowego, które regulują kwestie związane z rozwijaniem kompetencji kluczowych uczniów;
- dowodzi ponadprzedmiotowego i interdyscyplinarnego charakteru kompetencji kluczowych;
- opisuje rolę szkoły w kształtowaniu kompetencji kluczowych uczniów.

Szczegółowe treści

- Kompetencje rozumiane jako wiedza, umiejętności i postawy.
- Kompetencje kluczowe w Zaleceniu Parlamentu Europejskiego – definicje.
- Społeczne i cywilizacyjne przyczyny ustanowienia kompetencji kluczowych istotnych w procesie uczenia się przez całe życie.
- Kompetencje kluczowe a rozwój intelektualny i psychomotoryczny dziecka.
- Wpływ kompetencji kluczowych na sprawne funkcjonowanie dzieci w dorosłym życiu i na rynku pracy.
- Kompetencje kluczowe w zapisach podstawy programowej oraz wymaganiach państwa wobec szkół i placówek.
- Ponadprzedmiotowy charakter kompetencji kluczowych.
- Rola różnych podmiotów środowiska szkolnego w kształtowaniu kompetencji kluczowych dzieci i młodzieży.
- Zadania osoby wspomagającej szkołę w procesie kształtowania kompetencji kluczowych uczniów.

Zasoby edukacyjne

- Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, Rozwijanie kompetencji kluczowych w szkołach w Europie. Wyzwania i szanse dla polityki edukacyjnej. Raport Eurydice, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg 2012 [online, dostęp dn. 30.08.2016].
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2012 r. poz. 977 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 6 sierpnia 2015 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek (Dz.U. z 2015 r. poz. 1214).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2017 r. poz. 356).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. z 2017 r. poz. 703).
- Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2006/962/WE z dn. 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Dz.U. L 394 z 30.12.2006).

Zalecane metody i techniki pracy

Metody podające: wykład, prezentacja.

Metody warsztatowe: analiza dokumentów, dyskusja, quiz, piramida priorytetów.

Moduł III. Proces uczenia się a rozwój kompetencji kluczowych

Cele operacyjne

Uczestnik szkolenia:

- opisuje przebieg procesu uczenia się;
- określa czynniki wpływające na efektywność procesu uczenia się, które wynikają z najnowszej wiedzy i badań;
- uzasadnia znaczenie relacji między uczniem a nauczycielem w procesie uczenia się;
- identyfikuje czynniki związane z organizacją pracy szkoły, które sprzyjają procesom uczenia się;
- wskazuje związek procesu uczenia się z kształtowaniem kompetencji kluczowych uczniów;
- łączy wiedzę na temat uczenia się z wiedzą dotyczącą procesowego wspomagania szkół.

Szczegółowe treści

- Przebieg procesu uczenia się:

- etapy procesu uczenia się: od nieświadomej niekompetencji do nieświadomej kompetencji;
- rozwój prostych i złożonych umiejętności (np. na podstawie taksonomii celów wg B. Blooma) jako warunek skutecznego nauczania.
- Czynniki wpływające na proces uczenia się:
 - podmiotowość ucznia w procesie uczenia się;
 - znajomość metod i technik służących poznaniu własnych strategii uczenia się;
 - łączenie wiedzy (nowej z dotychczas zdobytą, wiedzy z różnych dziedzin) i hierarchiczne jej porządkowanie;
 - praktyczne wykorzystywanie zdobywanej wiedzy i umiejętności w szkole oraz codziennym życiu;
 - wpływ motywacji i emocji na przebieg procesu uczenia się;
 - możliwości i ograniczenia ludzkich zdolności do przyswajania informacji.
- Środowiska edukacyjne sprzyjające uczeniu się:
 - relacje nauczyciel–uczeń;
 - praca zespołowa;
 - metody pracy nauczyciela;
 - indywidualizacja nauczania;
 - organizacja przestrzeni szkolnej.

- Proces uczenia się drogą do kształtowania i rozwijania kompetencji kluczowych uczniów:
 - wiedza o przebiegu procesu uczenia się jako podstawa do budowania skutecznej diagnozy pracy szkoły;
 - monitorowanie procesu uczenia się jako istotny element wdrażania zmian służących kształtowaniu kompetencji kluczowych uczniów.

Zasoby edukacyjne

- Borek A., Domerecka B., *Dobrze zorganizowana aktywność i bierność*, System Ewaluacji Oświaty [online, dostęp dn. 14.09.2016].
- Dumont H., Istanc D., Benavides F., *Istota uczenia się. Wykorzystanie wyników badań w praktyce*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Hattie J., *Widoczne uczenie się dla nauczycieli*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2015.
- Ligęza A., Franczak J., *Jak analizuje się wyniki egzaminów zewnętrznych w polskich szkołach? Raport z wyników ewaluacji zewnętrznej*, System Ewaluacji Oświaty [online, dostęp dn. 14.09.2016].
- Marzano R.J., *Sztuka i teoria skutecznego nauczania*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2012.
- Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1998.
- Rosenberg M., *Porozumienie bez przemocy*, Jacek Santorski & Co Agencja Wydawnicza, Warszawa 2009.
- Schaffer D.R., Kipp K., *Psychologia rozwoju. Od dziecka do dorosłości*, Harmonia, Gdańsk 2015.

- Swat-Pawlicka M., Pawlicki A., Analiza niektórych danych w związku z wymaganiem Uczniowie są aktywni, System Ewaluacji Oświaty [online dostęp dn. 14.09.2016].
- Taraszkiewicz M., Plewka Cz., Uczymy się uczyć, Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Warszawa 2010.
- Tędziągolska M., W jaki sposób szkoła mówi, że warto się uczyć?, System Ewaluacji Oświaty [online, dostęp dn. 14.09.2016].

Zalecane metody i techniki pracy

Metody podające: prezentacja, wykład.

Metody warsztatowe: stacje zadaniowe, dyskusja, metoda 5Q, sześć myślowych kapeluszy de Bono.

Moduł IV. Kształtowanie postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej

Cele operacyjne

Uczestnik szkolenia:

- charakteryzuje postawy innowacyjności, kreatywności i pracy zespołowej adekwatnie do potrzeb rozwojowych uczniów III etapu edukacyjnego;

- wyjaśnia znaczenie postaw innowacyjności, kreatywności i pracy zespołowej kształtowanych na III etapie edukacyjnym w procesie edukacji szkolnej i w dorosłym życiu;
- identyfikuje zadania szkoły związane z wychowaniem i kształtowaniem postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej u uczniów w późnej fazie dorostania;
- wskazuje obszary pracy szkoły, w ramach których kształtowane są postawy uczniów na III etapie edukacyjnym;
- określa kierunki działań na rzecz kształtowania postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej na III etapie edukacyjnym w oparciu o zapisy prawa: podstawę programową kształcenia ogólnego, wymagania państwa wobec szkół i placówek oraz przepisy dotyczące pomocy psychologiczno-pedagogicznej;
- wskazuje kompetencje nauczycieli, które są szczególnie istotne dla kształtowania u uczniów w późnej fazie dorostania postaw kreatywności, innowacyjności i umiejętności pracy zespołowej.

Szczegółowe treści

- Definicje pojęcia postawy.
- Praca zespołowa, kreatywność i innowacyjność jako składowe kompetencje społecznych i obywatelskich, inicjatywności i przedsiębiorczości oraz świadomości i ekspresji kulturalnej.
- Potrzeby rozwojowe uczniów III etapu edukacyjnego:
 - rozwijanie zdolności do samokontroli i samorealizacji;

- kształtowanie gotowości do samodzielnego rozwijania własnych uzdolnień i zainteresowań;
 - kształtowanie kompetencji pracownika przyszłości, przede wszystkim umiejętności tworzenia projektu własnej ścieżki rozwoju osobistego, społecznego, edukacyjnego i zawodowego;
 - gotowość do realizacji idei uczenia się przez całe życie, praca w różnych zespołach, usieciowienie aktywności, działanie pod presją czasu przy realizacji złożonych i nie zawsze jasno określonych zadań.
- Zadania szkoły w zakresie kształtowania postaw w oparciu o zapisy prawa, m.in. podstawy programowej kształcenia ogólnego, wymagań państwa wobec szkół i placówek, organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz dokumentów wewnętrznych (m.in koncepcji pracy szkoły, programu wychowawczego, programu profilaktyki i wyników ewaluacji wewnętrznej).
 - Profil kompetencyjny ucznia/ nauczyciela III etapu edukacyjnego jako kierunek rozwoju pracy szkoły w zakresie wychowania i kształtowania postaw.
 - Obszary pracy szkoły wpływające na kształtowanie postaw, np.
 - wykorzystanie metod i strategii nauczania, które przenoszą odpowiedzialność za proces uczenia się na ucznia w tym rola zadań domowych;
 - koła zainteresowań jako przestrzeń indywidualnego rozwoju ucznia;
 - działalność samorządu uczniowskiego, wolontariatu i inne formy zaangażowania oparte na pracy zespołowej;
 - inicjatywy prospołeczne, projekty edukacyjne – nauczanie przez działanie;

- olimpiady i konkursy;
 - zajęcia z przedsiębiorczości jako podstawa kształtowania postaw proinnowacyjnych;
 - współpraca z instytucjami nauki, kultury oraz z potencjalnymi pracodawcami (programy młodzieżowe, wycieczki edukacyjne);
 - wykorzystanie nowoczesnych technologii w trakcie zajęć przedmiotowych i wychowawczych służące kształtowaniu postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej.
- Sposoby kształtowania postaw uczniów na III etapie edukacyjnym, np.
 - metoda modelowania;
 - metoda perswazji;
 - metody zadaniowe;
 - dyskutowanie i wyjaśnianie;
 - inspirowanie i stymulowanie aktywności ucznia;
 - wyrażanie aprobaty i dezaprobaty;
 - stosowanie form oceniania (ocenianie kształtujące) sprzyjających kształtowaniu postaw uczniów.
 - Rola nauczyciela w kształtowaniu postaw uczniów w późnym wieku dorastania – od doradcy do mentora.
 - Wskaźniki świadczące o potrzebach szkoły w zakresie wychowania i kształtowania postaw w odniesieniu do wyników badań nad strategiami skutecznego uczenia:

- formy i sposoby stosowane przez nauczycieli w kształtowaniu postaw i norm społecznych wśród uczniów ,np. rozpoznanie aktualnych potrzeb rozwojowych, diagnoza umiejętności, organizacja okresu adaptacyjnego, dbałość o relacje w klasie, określanie norm i zasad społecznych, modelowanie zachowań uczniów w sytuacji uczenia się;
- formy i sposoby pracy ze środowiskiem zewnętrznym związane z rozwijaniem jego umiejętności wychowawczych, które wzmacniają wprowadzanie przyjętych w szkole postaw i norm społecznych, np. włączenie we współdecydowanie o wprowadzanych normach i zasadach, ocena kształtująca;
- formy i sposoby pracy z nauczycielami nad samodoskonaleniem się ukierunkowanym na proces nabywania umiejętności w zakresie skutecznego kształcenia i wdrażania wśród uczniów pożądanych postaw i norm społecznych, np. orientacja na rozwój ucznia, rozwijanie umiejętności oceniania sprzyjającej kształtowaniu postaw, (ocenianie kształtujące, praca nauczycieli w zespołach, gotowość do podejmowania ryzyka i wprowadzania innowacji w szkole).

Zasoby edukacyjne

- Czekierda P., Fingas B., Szala M., *Tutoring. Teoria, praktyka, perspektywy*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Filipiak E., Siadak G., *Edukacja szkolna i pozaszkolna. Późna faza dorastania*, [w:] A.I. Brzezińska (red.), *Niezbędnik Dobrego Nauczyciela*, seria III, Edukacja w okresie dzieciństwa i dorastania, t. 6, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014 [online, dostęp dn. 19.06.16].

- Filipiak E., Wiśniewska M., Opieka i wychowanie. Późna faza dorastania, [w:] A.I. Brzezińska (red.), *Niezbędnik Dobrego Nauczyciela*, seria II, *Opieka i wychowanie w okresie dzieciństwa i dorastania*, t. 6, Warszawa 2014 [online, dostęp dn. 19.06.16]
- Kordziński J., *Nauczyciel, trener, coach*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Molińska M., Kram A., Rozpoznanie zasobów nastolatka i środowiska rozwoju. Późna faza dorastania [w:] A.I. Brzezińska (red.), *Niezbędnik Dobrego Nauczyciela*, seria IV, *Monitorowanie rozwoju w okresie dzieciństwa i dorastania*, t. 6, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014 [online, dostęp dn. 19.06.16].
- Piotrowski K., Wojciechowska J., Ziółkowska B., Rozwój nastolatka. Późna faza dorastania, [w:] A.I. Brzezińska (red.), *Niezbędnik Dobrego Nauczyciela*, seria I, *Rozwój w okresie dzieciństwa i dorastania*, t. 6, Warszawa 2014 [online, dostęp dn. 19.06.16]
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 13 kwietnia 2016 r. w sprawie charakterystyk drugiego stopnia Polskiej Ramy Kwalifikacji typowych dla kwalifikacji o charakterze ogólnym – poziomy 1–4 (Dz.U. z 2016 r. poz. 520).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz.U. z 2001 r., nr 61, poz. 624 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2012 r. poz. 977 z późn. zm.).

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. 2017 r. poz. 356).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. z 2017 r., poz. 703).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 6 sierpnia 2015 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek (Dz.U. z 2015 r. poz. 1214).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. z 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. z 2013 r. poz. 532).
- Sarnat-Ciastko A., *Tutoring w polskiej szkole*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2015.
- Schaffer H.R., *Psychologia dziecka*, PWN, Warszawa 2013.
- Stec J., *Normy społeczne i postawy w szkole – nasz pomysł na ich kształtowanie*, System Ewaluacji Oświaty [online, dostęp dn. 14.06.2016].
- Ustawa o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji z dn. 22 grudnia 2015 (Dz.U. z 2016 r. poz. 64).
- Wojciszke B., *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2002.

- Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2006/962/WE z dn. 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Dz.U. L 394 z 30.12.2006).

Zalecane metody i techniki pracy

Metody warsztatowe: analiza dokumentów, mapa mentalna, JIGSAW, kula śnieżna, wirujące plakaty.

Moduł V. Kształtowanie umiejętności pracy zespołowej u uczniów na III etapie edukacyjnym

Cele operacyjne

Uczestnik szkolenia:

- wyjaśnia znaczenie pracy zespołowej w wymiarze jednostkowym i społecznym oraz określa standardy uczenia się we współpracy dzieci na III etapie edukacyjnym;
- wskazuje czynniki wpływające na kształtowanie gotowości i umiejętności pracy zespołowej, w tym bariery rozwoju tej postawy u uczniów na III etapie edukacyjnym;
- wskazuje strategie, metody oraz techniki kształtowania gotowości i umiejętności pracy zespołowej adekwatne do możliwości dziecka w środkowym wieku szkolnym i we wczesnej fazie dorastania oraz jego potrzeb rozwojowych;
- wspiera uczniów we wdrażaniu zasad organizacji pracy zespołowej w szkole na III etapie edukacyjnym;
- stosuje metody i techniki służące pracy zespołowej nauczycieli;

- identyfikuje potrzeby szkoły i nauczycieli w zakresie kształtowania gotowości i umiejętności pracy zespołowej dzieci na III etapie edukacyjnym;
- wykorzystuje wiedzę na temat kształtowania gotowości i umiejętności pracy zespołowej uczniów w procesie wspomagania szkół.

Szczegółowe treści

- Praca zespołowa i uczenie się we współpracy w kontekście rozwoju uczniów na III etapie edukacyjnym.
- Czynniki wpływające na kształtowanie gotowości i umiejętności pracy zespołowej uczniów na III etapie edukacyjnym (m.in. potrzeby rozwojowe nastolatka, rola środowiska szkolnego i domowego, rola nauczyciela-wychowawcy i nauczycieli przedmiotów, pozaszkolne formy aktywności).
- Bariery pracy zespołowej ze szczególnym uwzględnieniem:
 - procesów rozwojowych uczniów na III etapie edukacyjnym (nastawienie na samokontrolę, samorealizację, skupienie się na ocenie i uznaniu, rywalizacja jako element blokujący współpracę);
 - specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów;
 - kultury mentalnej i organizacyjnej danej szkoły.
- Organizacja pracy zespołowej uczniów na III etapie edukacyjnym:
 - sposób organizacji pracy na lekcji – strategie, metody pracy nauczyciela;

- tworzenie warunków do pozalekcyjnej aktywności uczniów, w tym do podejmowania przez nich inicjatywy;
- relacje w środowisku szkoły (współpraca nauczycieli, komunikacja z rodzicami itp.) i ich wpływ na kształtowanie postawy pracy zespołowej;
- współpraca z instytucjami spoza szkoły (instytucje kultury, nauki, organizacje młodzieżowe, pracodawcy).
- Strategie, metody, techniki rozwijania pracy zespołowej uczniów na III etapie edukacyjnym:
 - strategie: uczenie przez działanie, kooperatywne uczenie się, nauczanie oparte na procesie dynamiki grupowej;
 - metody i techniki: metoda projektu, metody problemowe, koszyk zadań, wykorzystanie technologii komunikacyjno-informacyjnych.
- Rozwijanie pracy zespołowej nauczycieli:
 - współpraca nauczycieli jako wzorzec dla uczniów (np. wspólna organizacja procesów edukacyjnych);
 - organizacja pracy zespołów zadaniowych i wychowawczych w szkole, praca zespołów samokształceniowych;
 - uczenie się nauczycieli od siebie nawzajem, dyskusje w małych grupach (*World Café*, *open space*), *action learning*.
- Współpraca a rywalizacja – korzyści dla ucznia z umiejętności pracy zespołowej i wykształconej gotowości do współpracy:
 - kompetencje niezbędne w dorosłym życiu;
 - przygotowanie do spełnienia oczekiwań pracodawców;

- sieć kontaktów z rówieśnikami, osobami dorosłymi, organizacjami i instytucjami spoza szkoły.
- Przykłady zastosowania wiedzy na temat pracy zespołowej uczniów w procesie diagnozy i planowania pracy szkoły w obszarach związanych z rozwojem kompetencji kluczowych uczniów – metody i techniki diagnozy pracy szkoły.

Zasoby edukacyjne

- Covey S.R., *7 nawyków skutecznego działania*, Dom Wydawniczy Rebis, Warszawa 2006.
- Covey S.R., *7 nawyków skutecznego nastolatka*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2002.
- Hernik K., Malinowska K., *Jak skutecznie współpracować i komunikować się z rodzicami i społecznością lokalną*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015 [online, dostęp dn. 19.06.2016].
- Kowalik-Olubińska M., *Interakcje społeczne jako kontekst rozwoju poznawczego dziecka* [w:] Grzeszkiewicz B. (red.), *Dziecko w kontekstach edukacyjnych*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2010.
- Ludwikowska A. (red.), *Projekty edukacyjne – praca z pojęciami kluczowymi*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2015 Dostęp w Internecie [online, dostęp dn. 18.06.2016].
- Mikina A., Zając B., *Metoda projektów nie tylko w gimnazjum. Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów gimnazjum*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2012 [online, dostęp dn. 18.06.2016].
- Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Szkoła współpracy* [online, dostęp dn. 14.06.2016].

- Okońska-Walkowicz A., Plebańska M., Szaleniec H., O kompetencjach kluczowych, e-learningu i metodzie projektów, WSiP, Warszawa 2009 [online, dostęp dn. 14.06.2016].
- Smółka P., *Kompetencje społeczne. Metody pomiaru i doskonalenia umiejętności interpersonalnych*, Oficyna Wolters Kluwer Polska, Kraków 2016.

Zalecane metody i techniki pracy

Metody podające: miniwykład, prezentacja.

Metody warsztatowe: kula śnieżna, tworzenie profilu szkoły, *World Café*.

Moduł VI. Kształtowanie postawy kreatywności u uczniów na III etapie edukacyjnym

Cele operacyjne

Uczestnik szkolenia:

- wyjaśnia znaczenie postawy kreatywnej w kontekście potrzeb rozwojowych ucznia w późnej fazie dorastania;
- charakteryzuje czynniki wpływające na kształtowanie kreatywności, w tym bariery rozwoju tej postawy u uczniów na III etapie edukacyjnym;
- wskazuje strategie, metody oraz techniki stymulowania kreatywności u uczniów na III etapie edukacyjnym;

- stosuje metody i techniki stymulowania kreatywności nauczycieli;
- identyfikuje potrzeby szkoły i nauczycieli w zakresie kształtowania postawy kreatywności u nastolatków;
- wykorzystuje wiedzę na temat kształtowania kreatywności uczniów w procesie wspomagania szkół.

Szczegółowe treści

- Definicje kreatywności – wyznaczniki kreatywności w kontekście aspektów rozwojowych ucznia na III etapie edukacyjnym.
- Czynniki wpływające na kształtowanie kreatywności u uczniów w okresie późnego dorostania (m.in. programy uwzględniające indywidualne potrzeby uczniów, metody i formy pracy na lekcji, klimat klasy sprzyjający twórczym działaniom, tworzenie środowiska sprzyjającemu uczeniu się, oferta pozalekcyjna szkoły, rola technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie nauczania/uczenia się, sposoby monitorowania postępów uczniów);
- Bariery kreatywności i sposoby ich redukcji ze szczególnym uwzględnieniem:
 - procesów rozwojowych uczniów na III etapie edukacyjnym (ocena, skupienie się na błędach, rywalizacja, zbyt mocna koncentracja na indywidualnej ścieżce rozwoju, przeciążenie informacyjne);
 - specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów;
 - kultury mentalnej i organizacyjnej danej szkoły.
- Strategie, metody i techniki rozwijania postawy kreatywnej u uczniów na III etapie edukacyjnym, np.
 - strategie: nauczanie problemowe, twórcze nauczanie, uczenie się w społecznościach wirtualnych;

- metody i techniki: eksperymenty i doświadczenia, metoda rozwiązywania problemów (PBL), metody dyskusji i interpretacji, drama, symulacje, giełda pomysłów, studium przypadku, tworzenie komiksów, blogów, WebQuestów, e-portfolio, gier edukacyjnych, wykorzystanie cyfrowych narzędzi itp.
- Metody i techniki rozwijania postawy kreatywnej wśród nauczycieli – przegląd przykładowych rozwiązań dotyczących poszczególnych przedmiotów (np. stacje badawcze, zadania wielopoziomowe i metoda kruszenia w matematyce lub przyrodzie; akronimy historyczne; transformacje tytułów i fabuł literackich na lekcjach języka polskiego itd.); praca w środowisku wirtualnym;
- Jak przekonać do rozwijania kreatywności? Praktyczne korzyści dla ucznia, szkoły i społeczeństwa wynikające z kształtowania postawy kreatywnej:
 - dostosowanie się do oczekiwań rynku pracy;
 - umiejętność radzenia sobie z problemami zawodowymi i życiowymi;
 - elastyczność w zmieniających się warunkach;
 - otwartość na poszukiwanie rozwiązań.
- Przykłady zastosowania wiedzy na temat kreatywności uczniów w procesie wspomagania szkoły w obszarach związanych z rozwojem kompetencji kluczowych uczniów – metody diagnozy pracy szkoły.

Zasoby edukacyjne

- Boorstin D.J., *Twórcy. Geniusze wyobraźni w dziejach świata*, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 2002.
- Centrum Doradztwa Zawodowego dla młodzieży, Scenariusze zajęć dla młodzieży szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, Poznań 2013 [online, dostęp dn. 26.09.2016].
- Chybicka A., *Psychologia twórczości grupowej. Jak moderować zespoły twórcze i zadaniowe*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2006.
- De Bono E., *Naucz swoje dziecko myśleć*, Wydawnictwo PRIMA, Warszawa 1994.
- De Bono E., *Sześć kapeluszy, czyli sześć sposobów myślenia*, Wydawnictwo MEDIUM, Warszawa 1996.
- Dołęga-Herzog H., Rosalska M., Wykorzystanie metod kreatywnych w przygotowaniu uczniów do wyboru zawodu. Propozycje rozwiązań metodycznych, Krajowy Ośrodek Wsparcia Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2014 [online, dostęp dn. 11.10.2016].
- Dyrda B. (red.), *Rozwijanie twórczości i inteligencji emocjonalnej dzieci i młodzieży: poradnik dla wychowawców i nauczycieli*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2004.
- Gardner H., *Niepospolite umysły*, Wydawnictwo CiS, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 1998.
- Gardner H., *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*, Media Rodzina, Poznań 2002.
- Gmitrowicz D., Jędrzejczak J. (red.), Od kreatywności do innowacyjności. Pakiet Edukacyjny Pozaformalnej Akademii Jakości Projektu, cz. 7, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2014 [online, dostęp dn. 19.06.2016].

- Góralski A., *Twórcze rozwiązywanie zadań*, PWN, Warszawa 1989.
- Małycka A., *Nauczyciel – uczeń. W poszukiwaniu kreatywności w szkole*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Centrum Badań Społecznych, Olsztyn 2010.
- Nęcka E., *Proces twórczy i jego ograniczenia*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1995.
- Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka, *Kreatywność nauczyciela – inspiracją rozwoju pasji i talentu uczniów*, Gdańsk 2012 [online, dostęp dn. 19.06.2016].
- Popek S. (red.), *Aktywność twórcza dzieci i młodzieży*, WSiP, Warszawa 1988.
- Sajdak A., *Edukacja kreatywna*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008.
- Szmidt K.J., *Pedagogika twórczości*, GWP, Gdańsk 2007.
- Szmidt K.J., *Trening kreatywności*, Wydawnictwo Helion, Gliwice 2013.

Zalecane metody i techniki pracy

Metody podające: prezentacja multimedialna.

Metody warsztatowe: analiza przypadku, dyskusja, burza mózgów, metaplan, TriBond, analogie twórcze, metoda kruszenia, strategie myślenia twórczego (np. zarodka), transformacje (znanych myśli, frazeologizmów, słów, pojęć).

Moduł VII. Kształtowanie postawy innowacyjności u uczniów na III etapie edukacyjnym

Cele operacyjne

Uczestnik szkolenia:

- wyjaśnia znaczenie postawy innowacyjności w kontekście potrzeb rozwojowych ucznia w późnej fazie dorastania;
- charakteryzuje czynniki wpływające na kształtowanie postawy innowacyjności, w tym bariery rozwoju tej postawy wśród uczniów III etapu edukacyjnego;
- wskazuje strategie, metody oraz techniki kształtowania innowacyjności u uczniów III etapu edukacyjnego;
- stosuje metody i techniki stymulowania innowacyjności nauczycieli;
- identyfikuje potrzeby szkoły i nauczycieli w zakresie kształtowania postawy innowacyjności u uczniów w wieku późnego dorastania;
- wykorzystuje wiedzę na temat kształtowania innowacyjności u uczniów w procesie wspomagania szkół.

Szczegółowe treści

- Wyznaczniki innowacyjności i sposoby ich identyfikacji w kontekście potrzeb rozwojowych uczniów na III etapie edukacyjnym.
- Czynniki sprzyjające kształtowaniu postawy innowacyjności u uczniów we wczesnej fazie dorastania, np.

- klimat klasy sprzyjający otwartości na zmiany i uczeniu się; gotowość do popełniania błędów i podejmowania wyzwań;
- klimat szkoły sprzyjający nauce: uczenie się w środowisku wirtualnym, otwartość na zewnętrzne otoczenie szkoły (osiągnięcia nauki, techniki, potrzeby środowiska), współpraca szkoły z zewnętrznymi instytucjami lub organizacjami, w tym z pracodawcami.
- Bariery innowacyjności i sposoby ich redukowania ze szczególnym uwzględnieniem:
 - procesów rozwojowych uczniów na III etapie edukacyjnym (indywidualizm rywalizacyjny, skupienie się na indywidualnym rozwoju, przeciążenie informacyjne);
 - specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów;
 - kultury mentalnej i organizacyjnej danej szkoły.
- Strategie, metody i techniki rozwijania postawy innowacyjności wśród uczniów na III etapie edukacyjnym, np.
 - strategie: uczenie się przez działanie, kształcenie wyprzedzające, zarządzanie zasobami;
 - metody i techniki: metoda projektu, metoda kroków w kształtowaniu orientacji celowej, kategoryzowanie pojęć, szacowanie ryzyka, metody oparte na narzędziach technologii komunikacyjno-informacyjnej.
- Metody i techniki rozwijania postaw innowacyjności wśród nauczycieli: myślenie pytań, listy atrybutów, katalog potrzeb, indywidualne plany działania, macierze ryzyka, praca z technologiami komunikacyjno-informacyjnymi.

- Jak przekonać do rozwijania innowacyjności – praktyczne korzyści dla ucznia wynikające z kształtowania postawy innowacyjnej, np.
 - orientacja celowa;
 - tolerancja ryzyka poznawczego;
 - odpowiedzialność;
 - sprawczość;
 - innowacje ułatwiające codzienne życie;
 - świadomość decyzji dotyczących dalszej ścieżki edukacyjnej i zawodowej;
 - świadome korzystanie z dóbr kultury, edukacji i dostępu do informacji).
- Przykłady zastosowania wiedzy na temat innowacyjności uczniów w procesie wspomagania pracy szkoły w obszarach związanych z rozwojem kompetencji kluczowych uczniów – metody wspierania nauczycieli we wprowadzaniu zmian.

Zasoby edukacyjne

- Drozdowski R., Zakrzewska A., Puchalska K., Morchat M., Mroczkowska D., Wspieranie postaw proinnowacyjnych poprzez wzmacnianie kreatywności jednostki, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2010 [online, dostęp dn. 14.06.2016].
- Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości [online, dostęp dn. 26.09.2016].

- Mintaj J., Od aktora do autora, Krajowy Ośrodek Wsparcia Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2013 [online, dostęp dn. 26.09.2016].
- Portal Edukacji Ekonomicznej [online, dostęp dn. 26.09.2016].
- Rosalska M., Wawrzonek A., Od marzeń do kariery. Poradnik dla uczniów i absolwentów szkół ponadgimnazjalnych, Krajowy Ośrodek Wsparcia Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2013 [online, dostęp dn. 19.06.2016]
- Wydawnictwo Kongresu Obywatelskiego, Kompetencje przyszłości. Jakich postaw i umiejętności potrzebujemy, „Wolność i Solidarność”, nr 68 [online, dostęp dn. 26.09.2016].
- Załona Z. (red.), Innowacyjność we współczesnej edukacji, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu, Nowy Sącz 2015 [online, dostęp dn. 26.09.2016].

Zalecane metody i techniki pracy

Metody warsztatowe: JIGSAW, techniki partycypacyjne, kula śnieżna.

Moduł VIII. Wspomaganie pracy szkoły w kształtowaniu postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej u uczniów

Cele operacyjne

Uczestnik szkolenia:

- wskazuje cele i wyzwania związane z organizacją wspomagania w szkole;
- wyjaśnia pojęcie zmiany, zna czynniki warunkujące jej wprowadzanie i wykorzystuje je w procesie wspomagania szkoły;
- wspiera szkołę w przeprowadzeniu diagnozy jej pracy w zakresie wychowania i kształtowania postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej uczniów;
- wykorzystuje metody i narzędzia służące pogłębionej diagnozie i dostosowuje je do obszarów związanych z wychowaniem i kształtowaniem postaw uczniów;
- wyznacza cele i tworzy propozycje rozwiązań, które służą wychowaniu i kształtowaniu postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej uczniów;
- monitoruje i ocenia działania wspierające nauczycieli w zakresie wychowania i kształtowania postaw, w tym projektuje i wykorzystuje narzędzia ewaluacyjne służące ocenie działań;
- współpracuje z nauczycielami oraz dyrektorem szkoły przy tworzeniu i realizacji planu wspomagania;
- identyfikuje typowe reakcje ludzi na zmianę i zna strategie radzenia sobie z nimi;
- wyjaśnia rolę i zadania osoby wspomagającej szkołę w rozwoju.

Szczegółowe treści

- Czym jest zmiana? Zmiana jako element rozwoju szkoły. Typowe reakcje na zmianę i sposoby radzenia sobie z nimi.

- Diagnoza pracy szkoły w obszarze kształtowania postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej (etapy diagnozy, źródła informacji, metody i narzędzia).
- Analiza i wykorzystanie zasobów szkoły oraz potencjału rozwojowego nauczycieli w zakresie kształtowania kompetencji kluczowych u uczniów: współpraca nauczycieli w zespołach; współpraca nauczycieli z osobami zaangażowanymi w kształcenie i wychowanie uczniów na III etapie edukacyjnym, w tym z osobami z otoczenia szkoły (lokalni przedsiębiorcy, władze, samorząd terytorialny, organizacje pozarządowe itp.); współpraca z rodzicami; uczenie się wzajemne nauczycieli (m.in. wymiana dobrych praktyk, materiałów, narzędzi, obserwacje koleżeńskie pod kątem wymiany i wzajemnego uczenia się strategii oraz metod kształtowania kompetencji kluczowych).
- Coaching zewnętrzny i mentoring wewnątrzszkolny jako sposoby doskonalenia umiejętności w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych u uczniów.
- Planowanie działań szkoły na rzecz rozwijania postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej z uwzględnieniem zasobów szkoły i potencjału rozwojowego nauczycieli (zasady określania celów, metody planowania).
- Realizacja działań, których celem jest rozwijanie postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej (formy doskonalenia i metody wspierania nauczycieli).
- Formy wspierania we wdrażaniu zmiany.
- Wdrażanie innowacji pedagogicznych w szkole:
 - działania formalne, zgodne z zapisami prawa;

- działania nieformalne inicjowane i realizowane przez nauczycieli, uczniów i rodziców;
 - współpraca rodziców, uczniów i nauczycieli w podejmowaniu innowacji w szkole.
- Podsumowanie działań realizowanych w szkołach, których celem jest rozwijanie postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej (metody i narzędzia ewaluacji). Świątowanie wprowadzonej zmiany i przeprowadzonych działań.
 - Rola i zadania osoby wspomagającej pracę szkoły w rozwoju postaw innowacyjności, kreatywności i umiejętności pracy zespołowej (relacje z dyrekcją, nauczycielami i ekspertami na poszczególnych etapach wspomagania). Pułapki i błędy.

Zasoby edukacyjne

- Bennewicz M., *Coaching i mentoring w praktyce*, G+J Gruner + Jahr Polska, Warszawa 2011.
- Bridges W., *Zarządzanie zmianami. Jak maksymalnie skorzystać na procesach przejściowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008.
- Clutterbuck D., *Coaching zespołowy*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2009.
- Kordziński J., *Nauczyciel, trener, coach*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Kotter J., *Gdy góra lodowa topnieje*, Wydawnictwo Helion, Warszawa 2008.
- Ośrodek Rozwoju Edukacji, Informacje dotyczące zasad prowadzenia wspomagania szkół wraz z materiałami szkoleniowymi [online, dostęp dn. 16.09.2016].

- Petty G., *Nowoczesne nauczanie. Praktyczne wskazówki dla nauczycieli, wykładowców i szkoleniowców*, wyd. III, GWP, Sopot 2010.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dn. 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki (Dz.U. z 2002, nr 56 poz. 50).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 24 sierpnia 2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki (Dz.U. z 2011 r., nr 176, poz. 1051).
- Szlęk A. (red.), *Pakiet edukacyjny Pozaformalnej Akademii Jakości Projektu. Część 5. Analiza potrzeb*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2012 [online, dostęp dn. 10.09.2016].
- Wilczyńska M., Nowak M., Kućka J., Sawicka J., Sztajerwald K., *Moc coachingu. Poznaj narzędzia rozwijające umiejętności i kompetencje osobiste*, wyd. II, Wydawnictwo Helion, Gliwice 2013.

Zalecane metody i techniki pracy

Metody warsztatowe: studium przypadku, mapy myśli i skojarzeń, plakat podsumowujący, kula śnieżna, gwiazda pytań, diagram Gantta, droga do celu, analiza SWOT, analiza pola sił, mówiąca ściana, analiza dokumentów, 5 x dlaczego, przyczyna przyczyny, strzała coachingowa, metoda 5Q, technika odwróconego celu, *World Café*, koło diagnostyczne.

Moduł IX. Planowanie rozwoju zawodowego uczestników szkolenia w zakresie wspomagania szkół

Cele operacyjne

Uczestnik szkolenia:

- charakteryzuje kompetencje, które powinna rozwijać osoba odpowiedzialna za wspomaganie szkół;
- określa swoje mocne strony, które wykorzysta, wspomagając szkoły;
- identyfikuje swoje deficyty, które utrudnią prowadzenie wspomaganie szkół,
- wyznacza kierunek rozwoju zawodowego i przygotowuje plan działania.

Treści szczegółowe

- Kompetencje potrzebne do prowadzenia procesu wspomagania na czterech etapach:
 - pomoc w diagnozowaniu potrzeb szkoły;
 - ustalenie sposobów działania prowadzących do zaspokojenia potrzeb szkoły;
 - zaplanowanie form wspomagania i ich realizacja;
 - ocena przebiegu procesu i jego efektów.
- Analiza własnych zasobów i ograniczeń, które mają wpływ na realizację wspomagania:

- stosunek do wspomagania jako zadania (relacja ja–zadanie);
 - stosunek do innych osób zaangażowanych w proces wspomagania (relacja ja–inni);
 - postrzeganie siebie jako osoby wspomagającej (relacja ja–ja).
- Zasoby zewnętrzne jako pomoc dla osoby prowadzącej proces wspomagania.
 - Indywidualne cele rozwojowe oraz cele rozwojowe własnej instytucji.
 - Plan rozwoju własnego w kontekście zadań stojących przed osobą prowadzącą wspomaganie szkół.

Zasoby edukacyjne

- Boydell T., Leary M., *Identyfikacja potrzeb szkoleniowych*, Wolters Kluwer–Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2006.
- Hajdukiewicz M. (red.), *Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania, z. 1. Założenia nowego systemu doskonalenia nauczycieli*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2015 [online, dostęp dn. 16.09.2016].
- Ośrodek Rozwoju Edukacji, *Materiały szkoleniowe – Letnia Akademia SORE* [online, dostęp dn. 16.09.2016].
- Ośrodek Rozwoju Edukacji, *Materiały szkoleniowe – Zimowa Akademia SORE* [online, dostęp dn. 16.09.2016].

Zalecane metody i techniki pracy

Metody warsztatowe: refleksja, autodiagnoza, planowanie, koło diagnostyczne, plan osobistego rozwoju.